

İletişim teknolojisindeki değişimin kent açık mekanına etkisi

Belkacem SOUİCİ*, Tülay KILINÇASLAN

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü, 34437, Taksim, İstanbul

Özet

*Bu çalışma iletişim teknolojisinin etkisi altında değişmekte olan kent açık alan faaliyetlerini irdelemektedir. Sanal ortama geçmekte olan kentsel açık mekan aktivitelerini belirlemek üzere Taksim Meydanı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Meydanın tarihsel süreçte geçirdiği değişimler arşivlerdeki harita, fotoğraf ve yazılı belgelerden yararlanılarak, uzman kişilerle görüşmeler yapılarak incelenmiştir. İletişim teknolojisinin etkisi altındaki alanda gözlem yapılarak, ardından, meydan ve yakın çevresindeki binalarda anket gerçekleştirilerek sanal ortama geçmiş olan faaliyetler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kültürel aktivitelerin, bankacılık hizmetlerinin, alışverişin sanal ortama geçmekte olan aktiviteler olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonuçları, şehir tasarım süreci için yeni stratejilerin oluşturulmasında kullanılabilecek bilgileri sağlamıştır. **Anahtar Kelimeler:** Şehir açık mekan aktiviteleri, şehir meydanı-Taksim-, bilgi teknolojisi, iletişim ağı.*

Advanced information technology and its effect on urban open space

Abstract

This study concerns changing urban open space activities, under the effect of rapidly progressing and widely spreading information technology. Urban squares are gathering places and these areas are organized harmoniously with existing human activities. In order to understand the degree of virtual open space activities, Taksim Square was chosen as a case study. In the first stage, Taksim Square was viewed throughout its history, evaluating the changes that occurred to the space and activities held there. In this stage, maps, archives, photographs were used to understand the changes. Interviews with expert persons provided more information regarding the nature and diversification of these activities. The square was observed at different times of the day and week in order to understand how people behave and how information technology has become a factor in changing the use of the space. Then a series of questionnaires were taken in the square; the results obtained show that cultural activities, banking services, and shopping are performed virtually. Other questionnaires were conducted at the buildings nearby the square, which provided more information about the nature of the existing relationships between surrounding buildings and the square. The results obtained from this study could be used in formulating new strategies for urban design.

Keywords: Urban open space activities, city square-Taksim-, information technology, communication network.

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Belkacem SOUİCİ. ashkalom@yahoo.fr; Tel: (555) 278 33 48.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde tamamlanmış olan "Advanced information technology and its effect on urban open space" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 03.03.2004 tarihinde dergiye ulaşmış, 15.04.2004 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 30.09.2005 dergiye gönderilmelidir.

Giriş

Şehir merkezleri kentsel faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlar olarak önemlerini yüzyıllarca korumuşlar ve şehir yaşamının odak noktaları olma özelliklerini sürdürmüşlerdir. Her tarihsel dönemde, yaşam biçiminin yansıması kent açık alanlarında gözlemlenmiştir.

Kentliler tarafından zaman içinde sezgilere dayanarak gelişmiş ve biçimlenmiş eski meydanlar, zengin bir toplumsal yaşamın varlığını kanıtlar. Alışveriş yapılan, kültürel faaliyetlerin izlendiği bu alanlar, kentlilerin yaşamlarını zenginleştirirken, ortak bir kimliği de oluşturmuştur.

Her meydanın içinde bulunduğu toplumsal yapıya göre şekillenmiş ayırt edici biçimi ve kişiliği vardır. Bu özellikleri nedeniyle, meydanlar kentin kimliğini belirlerken, bu onları yaşanmak noktasında bu denli denemeye değer ve benzerini üretme noktasında bu denli imkansız kılar.

Günümüz kent açık mekanları teknolojik ilerlemenin sonucu ortaya çıkan kullanım biçimlerinin etkisi altındadır. İletişim teknolojilerindeki değişim kentsel işlevlerin birçoğunu sanal ortama taşımıştır. Dönemin koşullarına bağlı olarak değişimlerin meydanlarda da olması kaçınılmazdır. Bu koşullar içerisinde olan meydanlar eğer varlıklarını sürdüreceklerse, modern kent yaşamının değişen ihtiyaçlarına ve taleplerine yanıt vermelidirler.

İletişim teknolojisinin sağladığı yeni olanaklar kent mekanının tarihsel süreçte üstlendiği işlevleri başka ortamlara kaydırmasına karşın, insanların doğal yapıları olarak, birarada bulunma gereksiniminin ortadan kaldırılamadığı bir diğer gerçektir. İnsanlar bir araya gelmekten hoşlanmaktadır. Sözlü ve fiziksel kontakın çok eskiden beri var olan bir unsur olarak yararlı olduğu da gözardı edilmemelidir. Hızlı gelişme kentliler için hem sosyal düzeyde, hem de ekonomik düzeyde yeni fırsatlar çıkarmaktadır. Bireylere zaman ve para tasarrufu sağlayan bu değişim aynı zamanda halka açık mekanların kullanımını hususunda da endişe verici bir durum yaratmaktadır.

Bugün, her yerde varolan iletişim ağı, hızlı makineler, internet bağlantıları ile on-line veri tabanları, web siteleri, arama motorları, e-postalar ile varolan kurumların işlevlerini üstlenmekte, insanların aynı mekandan uzak mesafedeki mekanlara erişimini sanal ortamda sağlamaktadır.

Postahaneler işlevlerini yitirmekte, kütüphaneler yapısal değişim gereksinimi duymaktadırlar. Kitapevleri, gazete bayileri, dergi rafları, tiyatrolar, çocukların oyun alanları, sanal ortamdaki eşdeğerlerine taşınmaktadır. Öğrenciler elektronik ansiklopedilerde sörf yapmakta; profesörler ders notlarını web'e koymakta, perakende satıcılar, internet üzerinde reklam yapmakta, katalog ve sipariş formu yerleştirmekte, hisse senedi satışları, para transferleri internet ile yapılmaktadır.

Bu yeni sosyal eğilim halka açık meydanları ve çevrelerini oluşturacak ve belki de yeniden şekillendirecek olan stratejik şehirselleşmeler ve süreçler ortaya çıkarmaktadır.

Meydanların kent yaşamındaki yerlerini koruyabilmeleri günün koşullarındaki işlevlerini karşılamada başarılı olmalarına bağlıdır. İletişim sistemlerinin sunduğu olanaklarla çevrili bu yeni kentsel ortamda kent açık mekanı olarak meydanların işlevlerinin yeniden tanımlanıp, etkinliğini arttıracak biçimde tasarlanmaları gerekmektedir.

Çalışmanın kapsamı

Meydanlar kentlerdeki değişim süreçlerini fiziksel yapılarında yansıtan alanlardır. Yirmibirinci yüzyıla girilince, iletişim teknolojilerindeki değişim kent açık alanlarını kullanım biçim ve amaçlarını önemli değişikliklere uğratacaktır.

Stephan Carr (1992) "Kamu Mekanı" adlı kitabında, iletişim teknolojisindeki gelişmenin kamusal kullanım alanları kullanımına önemli etkiler yapacağını, kişisel bilgisayarların yaygınlaşması buna bağlı olarak internet kullanımının artmasının kamusal alan kullanımını azaltacağını öngörmüştür. Ortaçağ döneminde olduğu gibi, kentliler çalışma yeri olarak evlerini

kullanacak, alışverişlerini evden yapacak, sosyal, kültürel faaliyetleri evden izleme olanağına sahip olacaklardır. Kamusal yaşamın yok olması için, olayın bilincinde olarak önlem alınmasının gerekliliğini belirtmiştir (Carr, 1992).

William J. Mitchell "E-Topia" adlı kitabında yeni iletişim ağlarının kenti birbirine bağladığını belirtmekte, ancak digital ağların yeni kent modellerini hemen başlatmayacağını, varolanları biçimlendirerek işe başlayacaklarını ifade etmektedir. Geçmişte de genellikle yerleşmelerde ortaya çıkan değişimler, daha önceki sistemleri kullanarak, süregelen işlevsel bağlantıları birleştirerek işe başlamışlardır. Daha sonra üzerine eklendikleri sistemlerin işleyişini dönüştürmüşler, bu sistemler içindeki faaliyetleri yeniden gruplara ayırmış ve sonunda eşi görülmemiş şekillerde yeni kullanım biçimleri oluşturmuşlardır (Mitchell, 2000).

Amerikan Plancılar Birliği (APA) tarafından 2001 yılında yayınlanan, Patricia Melvin'in kamu mekanının geleceği üzerine yaptığı çalışma, kamu mekanının değişimini irdelemekte ve gelecek için fırsatlar ve inisiyatiflerin hedeflerini geliştirmede plancıların oynayabileceği rolü tekrar gözden geçirmektedir (Banerjee, 2001).

Şehir ölçeğinde iletişim teknolojisi kullanımının kent yaşamı üzerindeki etkisinin test edilmesi oldukça zordur; sınırların belirlendiği ve aktivitelerin bilindiği meydan gibi iyi tanımlanmış bir alanda çalışmanın yapılması daha anlamlı sonuçlara erişilmesini sağlayabilecektir.

Bu yaklaşımda çalışmanın kapsamı meydan ile sınırlandırılmış ve amacı da iletişim teknolojilerinin kent meydanı işlevleri üzerindeki etkisinin irdelenmesi olarak tanımlanmıştır. Meydan kullanım biçimi, kullanıcı tipleri ve özellikleri, bunların kullanım sıklıkları, ve günümüz meydanlarının kent yaşamındaki işlevinin tanımlanması çalışma kapsamı içinde olan konular olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada iletişim teknolojisinin etki derecesini göstermek için hipotezin test edileceği

kentsel alan olarak, Ondokuzuncu yüzyıldan günümüze kadar, İstanbul için önemli bir meydana olma özelliğini sürdüren Taksim Meydanı seçilmiştir. Taksim Meydanı 17. yüzyılda top atış talimleri için kullanılan boş bir saha olduğu dönemlerden, toplanma yeri olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına ve Cumhuriyet döneminin merasim meydanı olmasına dek, geçmişiyile ve bugünüyle şehirdeki en önemli meydan olma özelliğini devam ettirmektedir.

Ondokuzuncu yüzyıl mimarisinin özel örneklerini barındıran meydan, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını simgeleyen heykeliyle de kentin kutlama törenlerinin yapıldığı bir alandır. Yıllarca postahane, banka, otel, kültür merkezlerini, ulaşım gibi kamu hizmetlerini, bünyesinde barındırmıştır. Bugün de iletişim sistemleri yoluyla dünya çapında bağlantı kurulan bir meydan olarak geniş yelpazedeki farklı aktivitelere ulaşılabilinen bir meydandır.

Toplu taşıma araçları için bir terminal işlevini de üstlenmiş olduğundan, büyük sayılarda şehir halkını buraya çekme kapasite ve potansiyeli bulunmaktadır.

Araştırma metodolojisi

Araştırma sorularına yanıt verebilmek için, bir araştırma tasarımına gereksinim duyulmuştur. Etki ve tepki arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için, değişime neden olan iletişim teknolojisi ile iletişim teknolojilerinden etkilenen ve değişimin ortaya çıktığı açık kentsel alan olarak meydanların ele alınması kabul edilmiştir.

Problemin iki temel unsuru belirlendikten sonra, bunlar arasındaki ilişkilendirmenin yapılabilmesi için, problem unsurları aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Sebebi oluşturan değişme değişkeni: gelişen iletişim teknolojisi,
2. Sonuç değişkeni, etkilenen kısım: meydan işlevleri – aktiviteler,
3. İlişkiyi etkileyen değişkenler: günlük faaliyetler yoluyla meydana çıkan insan davranışları,

4. Birleştirici-bağlayıcı değişkenler: meydana yeni getirilen unsurlar ki bunlar iletişim teknolojisinin elemanları olarak insan davranışlarını etkilemektedirler. Bunlar ATM makineleri, telefon kulübeleri, yerleşik kameralar, canlı yayın yapan TV kamerası (Kanal D) gibi sıranabilir.

Problemi oluşturan unsurlar belirlendikten sonra, bu unsurlar ile ilgili yeterli bilginin sağlanması gerekmektedir. İletişim teknolojileri, kent meydanları ve bunların tarihsel süreçte değişimleri hakkındaki genel bilgiler kütüphanede ve İnternette kaynak araştırması yapılarak elde edilmiştir. Kütüphane çalışması kitap, ve dergilerdeki konu ile ilgili bilgi derlenmesini ve benzer çalışmalardaki görüşlerin irdelenmesini sağlamıştır.

İkinci aşamada çalışma alanı olarak kabul edilen Taksim Meydanı'nın, tarihsel süreçte üstlendiği işlevlerin değişimleri incelenmiştir. Dönemsel olarak yapılan bu inceleme sonucunda, her dönemin özellikleri, değişimler, meydana ortaya çıkan değişiklikler ile değişimde etkili olan unsurlar arasındaki bağlantı ortaya konulmaya çalışılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirmelerde arşivlerden elde edilen harita ve fotoğraflardan da yararlanılmıştır. Bu yaklaşımla, başlangıcından itibaren, zaman içinde Taksim Meydanı'nın kimliği, varlık gereksinimi ve kent yaşamındaki sürekliliğini sağlayan nedenlerin çatkısını kurmak mümkün olmuştur.

Meydanın değişik dönemlerini yaşamış uzman mimar ve şehircilerle görüşmeler yapılarak, Taksim Meydanı'na ait özel anılar toplanmıştır. Bu sözlü görüşmeler sayesinde, yazılı kaynaklara aktarılmamış ancak kişilerin hafızalarında bulunan ve deneyimlere dayalı özel anıları öğrenmek ve yazılı duruma getirmek olanağı bulunmuştur.

Yazılı metinlerin incelenmesi ve sözlü görüşmeler çalışma alanı ile ilgili bilgi ve görüşleri berraklaştırmıştır.

Tarihsel incelemelerin ardından, olgunun alan çalışması yapılarak yerinde tetkik edilmesi gerekmektedir. Alan çalışmasının ilk aşamasında

deneysel gözlem yapılmıştır. Gözlemler bireysel olarak kentlilerin yeni davranış biçimlerini ortaya çıkartmaya yönelik olarak meydana hareketler ve meydana kullanım biçimlerini incelemenin yanısıra toplu olarak gerçekleştirilen toplantı ve gösterilerin izlenmesi biçiminde olmuştur.

Bundan sonra iki aşamalı anket çalışması yapılmıştır. Birinci anket meydana kullananlara uygulanmış ve meydana gerçekleştirilen faaliyetleri tanımlamaya yönelik olmuştur. Bu anket ile meydan ve internet kullanımı arasındaki ilişki ve etkileşimin derecesi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İkinci aşamada yapılan diğer anket meydanla doğrudan ve sürekli ilişkisi olan, meydanın etki alanı içerisinde olan binalarda gerçekleştirilmiştir. Bu anket iletişim teknolojisi kullanımının yaygın ve İnternet erişiminin yüksek olduğu kullanıcılara yöneltilerek hangi kentsel işlevlerin meydana gitmeden sanal ortamda gerçekleştirildiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu anketler ile sebep ve sonuç değişkeni arasındaki olgu tanımlanmaya çalışılmıştır.

Edinilen sonuçlar analiz edilmiş ve mantıksal çerçevede kategorize edilmişlerdir. Bilgi teknolojisi ve meydan ilişkileri belirlenerek şehir tasarımında kullanılmak üzere değerlendirilmişlerdir.

İletişim teknolojisi kavramı

İletişim teknolojisi bilgi süreciyle ilgili konular üzerinde çalışmada ve bilgiye erişimde yardımcı olan bir araçlar setidir. Bu araçlar seti yazıcı, klavye, CD-ROM gibi bilgisayarla ilgili parçaları değişik konu başlıklarında okumayı, görmeyi, işitmeyi mümkün kılan multi-medya uygulamalarını, çek defterini desteklemeye yardım eden evde bütçe hazırlanması yazılımı ve tüm dünyadan bilgi edinmeyi ve insanlarla haberleşmeyi mümkün kılan İnternet kullanımını içermektedir.

IT kullanmak üretkenliği inanılmaz bir oranda arttırmaktadır; otomatik banka veznedar makinesi (ATM) kartı kullanarak, zaman sınırlaması

olmadan gece veya gündüz dünyanın her yerinde, hangi ülkede bulunduğunun veya hangi döviz kuruna ihtiyaç olduğunun bir önemi olmaksızın, işlemler yapılabilmektedir. Kablosuz mesaj iletişimi ve internet olanakları günlük yaşamımızı öylesine kolaylaştırmıştır ki, bilgi talep ederken bir yerden bir diğerine gidip gelme zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Bu koşulların oluşması ilk aşamada bilgisayar kullanımının yaygınlaşması gerçekleşmeden mümkün değildi. Bilgisayarın ticarileşmesi 1970'lere uzanmaktadır. 1978'de Apple Firması ilk Apple II mikro-bilgisayarını sattı; 1982'de IBM ilk IBM PC'yi piyasalara çıkardı ve o zamandan bu yana IT sıçramalar yaparak gelişme kaydetti. CD-ROM sistemi ilk kez 1992 yıllarında ticari olarak kullanılabilir duruma erişti (Haag ve Keen, 1996).

Mikroçiplerdeki teknolojik ilerlemeler sayesinde kişisel bilgisayarlar daha yetenekli, daha satın alınabilir ve daha az yer kaplar duruma geldiler. 1965 yılında, Intel Şirketi'nin kurucularından Gordon Moore mikroçiplerin işlem gücünün her 18 ayda bir iki katına çıkacağını öngörmüştü (Haag ve Keen, 1996). Günümüze kadar, bu sav doğrulanmıştır. Bugün, hem iş hem de ev içi faaliyetler için taşınabilir bilgisayarlar kullanılmaktadır. Ancak, kişisel bilgisayarları çalışma hayatında çekici yapan gelişmeler –uygun uygulamalar yazılımı, etkili ve sezili kullanıcı arabirimleri ve lokal alan şebekeleri-iş dışında evdeki uygulamalar için çekici yapmaya tek başlarına yeterli olmamaktadırlar. Kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasında, İnternet kanallarını kullanarak dünyaya ulaşılabilirliğin elde edilmesi önemli bir etken olmuştur.

Ev bilgisayarlarının İnternete bağlanabileceği bilgisayar donanımı ve yazılımı teknolojileriyle ilgili çok geniş pazar teknolojik gelişmelerin talep ile aynı adımlarla yürümesini garanti altına almaktadır. 1990'ların sonlarında, telefonla arama modemlerinin hızları artmıştır ve maliyetler azalmıştır; televizyon kablolu modemler ve DSL tarafından takip edilmiştir. 1999'dan 2000'e ABD'deki evlere olan sınırsız İnternet erişimlerinin sayısının %250 arttığı tahmin edilmektedir. 1999'da, işlemde olan yaklaşık 1500000 kablolu modem mevcut iken, bu

sayısının 2007'de 45 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Gelecek büyük olasılıkla televizyon setlerini İnternet ile arabirim haline getirecek set-üstü kutularını da içerecektir. Bu aygıtlar iş veya eğitim amaçlı olarak geleneksel bilgisayarlarla yüz yüze gelmeyen nüfus kesimi için çekici olabilecektir.

Süreçteki bir sonraki yeni teknolojilerin telsiz iletişime sahip çok küçük taşınabilir bilgisayarlar ile uydu-tabanlı internet dağıtım servisleri olacağına benzemektedir. Muhtemelen televizyon alıcısıyla birleştirilecek olan uydu İnternet bağlantılarının en büyük avantajları daha hızlı bağlantı zamanı, daha düşük maliyet, mesafeden etkilenmemesi ve yeryüzü şebekeleri dar geçitlerinin ve problemlerinin devre dışı bırakılmasıdır.

İletişim teknolojisi herkesin ilgi alanına girmektedir. Değişim artık sadece bilgisayar meraklılarının yahut uzmanlarının konusu olmaktan çıkmış, toplum politikası ajandasının en üst sırasına kendisini yerleştirmiştir.

İnternetin doğuşu

İnternetin doğuşunun izleri, 1960'lardaki, elektronik teknolojisi gelişmelerine kadar uzanmaktadır. İnternet 1969 yılının başlarında ARPANET adı altında başlamıştır. İlk elektronik şebeke ARPANET, ABD Savunma Bakanlığı'nın ileri araştırmalar ajansı tarafından kurulmuştur ve İnternetin doğrudan atası olarak kabul edilmektedir. ARPA İleri Araştırma Projeleri Ajansı'nın daha sonra Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı baş harflerinin oluşturduğu DARPA adını almıştır.

İlk ARPANET uygulaması dört bilgisayar içermektedir ve amacı geniş bir alana yayılmış birbirinden uzak binalar arasında ağın uygulanabilirliğini göstermektir. ARPANET'i oluşturan dört bilgisayarın bulunduğu siteler, Utah Üniversitesi, Santa Barbara'daki Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles'teki Kaliforniya Üniversitesi, ve Stanford Araştırma Enstitüsü'dür. 1972 yılına gelindiğinde, 50 üniversite ve araştırma kuruluşu (hepsi askerî teknoloji

projeleriyle ilgili) bağlantıya sahipti. ARPANET'in hedeflerinden birisi, askerî amaçlı bilgisayar sistemleri konusunda araştırma yapmak idi. ARPANET, mesajların esnek ve sağlam bir şekilde bir bilgisayardan diğerine iletilmesini sağlamak üzere tasarlanmıştı (Gibbs ve Smith, 1994). ARPANET ve bunu izleyen internet evrimi Golob ve Regan (2000) tarafından izlenmiştir

Gelişmedeki ilk önemli adımlar: e-posta, iletişim kontrol programı (daha sonra TCP/IP), lokal alan şebekeleri (LAN) için Ethernet protokolünün ortaya çıkışları olmuştur. 1991 yılında CERN (Avrupa Pratik Fizik Laboratuvarı) tarafından dünya çapında ağ (www) piyasaya sürülmüştür. www, HTML ve HTTP, web sunucularının ve web sürücülerinin kullanımına öncülük etmiştir. 1992'ye gelindiğinde ağ erişim sahiplerinin sayısı bir milyona ulaşmıştır. 1995'te ABD'de telefonla internet bağlantısı sağlanmaya başlamıştır (Haag ve Keen, 1996).

Ocak 1997'de OECD ülkelerinde, internet ağı sahiplerinin sayısı 15.5 milyon olmuştur. Ulusal benzerlikler noktasında ağ sahibi araştırmalarında bir önemli husus, ABD'de belli sayıda firmanın "com" alan ismini kullanarak kayıt olmasıydı. Gerçekte, örneğin, "lu" olarak kayıt yaptırmış bir ağ sahibinin Lüksembourg'ta olacağına dair hiçbir garanti bulunmamaktadır. Ocak 1997'de Finlandiya'da, her 1000 kişiden 56'sı ağ bağlantısını oluşturarak internet katılım ve yaygınlaştırılmasında olağanüstü gelişim sağlamış ve öncülük etmiştir (www.bilkent.edu.tr).

Türkiye'de iletişim teknolojisi

12 Nisan 1993'te Ortadoğu Teknik Üniversitesi-Ankara ile Washington DC-ulusal bilim kurumu arasında uluslararası ağ bağlantısını 64 kbit'lik iletim hattı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ortadoğu Teknik Üniversitesi ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu'nun (TÜBİTAK) ortaklaşa gerçekleştirdiği TR net projesinin bir sonucudur.

Daha sonra, kütüphaneciler tarafından İnternet kullanımının geri alma, kataloglama, ve düzenlemede çok çeşitli faydalarının olduğu keşfe-

dildi. Özellikle de Türkiye'nin ekonomik açıdan problemlili olduğu, dolayısıyla kitapların ve periyodik yayınların satın alınmasına getirilen kısıtlamaların yoğunlaştığı bu dönemde, İnternetin sağladığı yeni olanaklar, kütüphane yöneticileri arasında kullanımı arttırmıştır. Gopher gibi kullanıcı dostu programların varlığının, bu değişimde katkısının büyük olduğu düşünülebilir.

1994'te Türkiye'deki İnternet kullanıcıları incelendiğinde, bireyler %51, resmi kuruluşlar %15, ticari kuruluşlar %13, üniversiteler ve eğitim kurumları %13 ve diğer kuruluşlar %8 olarak ortaya çıkmaktadır (www.bilkent.edu.tr).

1997'de yaklaşık, 10,000 ticari şirket internete bağlandı. 1997'nin sonunda, yaklaşık 30,000 bilgisayar bağlandı; toplam olarak 250,000 internet kullanıcısı olduğu tahmin edilmektedir (www.bilkent.edu.tr).

İnternet erişiminin şehir açık mekanları kullanımına etkisi

İnternet kullanımında, mekana bağlılık ve zaman kavramı ortadan kalkmaktadır. Firmalar, şirketler, kuruluşlar, okullar, üniversiteler, oteller, ve kesin olarak bankalar 24 saat İnternete bağlı bulunduğundan işlemler her zaman yapılabilir.

İnternet yoluyla yapılan faaliyetler çok çeşitlenmektedir. Firmalar ve şirketler – İnterneti e-ticaret amaçlı kullanmaktadırlar; halka hizmetlerini web sayfaları yoluyla vermektedirler. Örneğin, www.migros.com.tr adresinden sipariş verildiğinde mallar adrese teslim edilebilmektedir. Bu çeşit kitlesel servisler ilk etapta küçük marketleri ve semt marketlerini etkilemekte ve bunun sonucu olarak da kamu mekanlarının kullanımı etkilenmekte; çünkü birey ile market arasında transit bir bağlantı kurulmuş olmaktadır.

Haberleşme aracı olarak günlük gazeteler örnek alınacak olursa, günlük haberlerin yanısıra servisler, iş ilanları, ev otomobil ilanları gibi hizmetler, İnternet sitelerinde sunulmaktadır. Örneğin Sabah gazetesi www.sabah.com.tr sitesinde istenilen günlük bilgilere erişilmektedir.

İletişim teknolojisi

On yıl önce bu hizmetler arz ve talep eden müşteri tarafları arasında koordinasyonu sağlayan bir büro tarafından gerçekleştirilmekteydi.

Okullar ve üniversiteler İnternet kullanımıyla ilgilenen ilk kuruluşlar olmuşlardır. İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kütüphane hizmetleri, www.library.itu.edu.tr adresinde mevcuttur ve kullanıcılar kütüphaneye gitmeden katalog taraması yapabilmekte, kitap ısmarlamakta, kitapları diğer kütüphanelerden talep edebilmektedirler.

Kamu mekanlarının rolü İnternet olanakları tarafından devre dışı bırakılmıştır. Oteller de yer ayırma ve ödemeler için İnterneti tercih etmektedirler. Müşteriler bir koordinatör aracı olmadan, doğrudan bir otel odası ayırtabilmektedirler.

Bankalar İnternette en fazla etkilenen sektördürler. Aşağıdaki tabloda, on-line bankacılık ve ATM ile POS'taki gelişme görülmektedir.

Tabo 1'e bakıldığında 1994'ten 2000'e kredi kartıyla yapılan alışveriş, temas edilen bir materyal olarak paranın ortadan kalkmasını göstermesi açısından ilginçtir. Bunun bir sonucu olarak da, küçük çapta alışverişlerin veya cadde üstü alışverişlerinin, hafta sonu çarşılarının, bu durumdan etkilenmesi beklenmelidir.

Elbette bunun sosyal yapıyla, bireyin gelir düzeyi, iletişim teknolojisinden haberdar olması ve kullanma özellikleriyle ilişkisi bulunmaktadır. Bankacılık sektöründe sürekli şekilde bilgi teknolojisinin kullanımı faaliyetin merkeziliğinin kaybolması şeklinde bir durum doğurmaktadır. Merkez bankasının yıllar önce olduğu gibi şehir merkezinde olması gerekli olmayacaktır.

İnternet ağı, bankacılık sektörünün binalarının şehir merkezinden oldukça uzak konumlara yerleşmesine olanak sağlamaktadır. Çünkü hizmetlerin çoğuna on-line olarak veya ATM makineleriyle ulaşılabilir. Şehir meydanı faaliyetlerinin bu şekilde merkeziliğinin kaybolduğu bir devirde, şehir sakinleri, işlerini evlerinde bilgisayar klavyesini veya semtlerindeki bir ATM makinesini kullanarak hallettiklerinden, büyük olasılıkla meydanlara bu amaçlar için uğramayacaklardır.

Bilgi teknolojisinden etkilenen bir diğer sektör ise PTT hizmetleridir. PTT ofisi her zaman meydana en önemli binalardan biri olagelmıştır. 1993'te internetin gelişile, özellikle e-postanın kullanılabilir oluşuyla, mektup atma gereksinimi bireyler için azalmıştır. Faturaların ödenmesinin dahi otomatik olarak, maaştan veya İnternet yoluyla yapılabilmesi, PTT ofisindeki faaliyeti önemli ölçüde etkilenmiştir.

Tablo 1. İletişim teknolojisinin bankacılık sektörü üzerine etkisi, (www.bddk.org.tr)
(Tablodaki sayılar bütün Türkiye içindir)

	1980	1990	1994	1999	2000
Banka Sayısı	43	66	67	81	79/67
Şube Sayısı	5954	6560	6087	7691	7837
On-Line Şube	-	-	-	6838	7837
ATM Sayısı	-	3209	4023	9939	11991
POS Sayısı	-	-	16135	188957	299950
Personel Sayısı	125312	154089	139046	173988	170401
Kredi Kartı Sayısı (1000)	-	-	1564	10045	13408
Banka Kartı Sayısı (1000)	-	-	10469	24107	29560
Kredi Kartıyla Yapılan Alışveriş (Milyon USD)	-	-	1273	12410	16413

Tablo 2’de görülen, 1992 ile 1993 yılı arasında posta kutusu sayısındaki %50’lik düşüş, basitçe İnternetin ilk kez görülmeye başlamasıyla açıklanabilir. Daha sonra, sayı 1995 yılına dek sürekli olarak azalmaya devam etmiştir. Bu yılda İnternet Türkiye’de artık iyice yayılmıştır. Sonraki yıllarda, sayı neredeyse beş yıl boyunca sabit kalmıştır. İnternet kullanımı önce PTT ofisi içerisindeki faaliyetleri, daha sonra doğrudan PTT şubesi sayısını etkilemiştir. İnternet kullanımının etkisi tabandan başlayıp tepeye ulaşmakta, önce posta kutularına ve fatura ödemelerine dokunmakta, daha sonra da ofisin kendisine yansımaktadır. Tablo 3’te İstanbul’da PTT ofisi sayısının 1994 ve 1995 yılları arasında 1786’dan 1107’ye düştüğü; aynı dönemde bütün Türkiye’de sayının 34692’den 31222’ye düştüğü görülmektedir. İstanbul’daki düşüş bütün ülkedekiyle karşılaştırıldığında dramatiktir. Bunun nedeni, İstanbul’un, ülkedeki internet kullanıcılarının %60’ını temsil ettiği gerçeğidir.

Uzun yıllar PTT ofisleri meydanlarda hem fiziksel eleman olarak, hem de yaptığı faaliyet açısından önemli bir unsur iken, durum artık böyle değildir. Büsbütün ortadan kalkmayabilir ancak, yavaş yavaş diğer fiziksel elemanlar (makinelere) tarafından yeri alınacaktır. Şehir meydanlarında görmeye alıştığımız bu tür binalar zamanla ortadan kalkınca, 21. yüzyılın meydanı nasıl bir biçimde ve görünüm de olacaktır?

Taksim meydanı’nda yapılan anketin ortaya çıkardığı davranış biçimleri

Taksim Meydanı’nda rastlantısal yöntemle yapılan ankete katılanların sadece %30’u İnterneti kullanmayıp meydana gelmeyi; diğer deyişle doğrudan insanlarla yüzyüze işlerini yapmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. İnternet kullanıcılarının %44’ünün evde ağa erişme olanağı bulunduğu, %32.8’inin işyerinden İnternete bağlandığı, %15’inin internet kafeye gittiği anlaşılmıştır.

Ankete katılanların %50.44’ü interneti bilgi almak, çalışma ve e-posta amaçlı kullanmakta olduklarını, %20.92’si kültürel faaliyetler amacıyla, %14.6’sı eğlence amaçlı İnterneti kullandığını ifade etmiştir. Eğlence amaçlı kullanım oyun oynamak, TV yarışmalarına katılmak olarak tanımlanmıştır.

Alışveriş amaçlı kullanım %14.04 oranında ortaya çıkmıştır. Kitlese pazarlama market satışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Genel olarak e-ticaret şehirlerdeki büyük bir nüfus kitle-sini hedeflemektedir. İnternet üzerinden Dünya ölçeğinde milyonlarca satılan bir mamulün pazarlanması ve satışının İnternet üzerinden yapılması birçok küçük ölçekli işyerinin meydanlarda bulunma nedenini ortadan kaldırıcı etki yaratabilir.

Tablo 2. Türkiye’deki posta kutularının sayısı (PTT İstatistikleri, 2000)

Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Türkiye	69383	69706	69411	39897	39897	38897	40269	40269	40269	40269	40269

Tablo 3. PTT şubesi sayıları, (PTT İstatistikleri, 2000)

Yıllar	İstanbul PTT Ofisi	Türkiye PTT Ofisi
1991	2177	41916
1992	2282	41623
1993	1987	40124
1994	1786	34692
1995	1107	31222
1996	1107	24860
1997	1107	19063
1998	1107	16984
1999	1107	13631
2000	1107	5605

Alışveriş, önemli bir açık mekan faaliyetidir; bu amaçla dışarı çıkıldığında, diğer başka faaliyetler de buna eklenilebilir. İnternetin günlük yaşama sokulması cadde hayatının özünün kaybolmasına da neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen nedenler meydana uğrayış, geliş sıklığını da etkilemektedir. Sadece %47.6'sı zorunlu olarak her gün gelmektedir. Gençler hafta sonları gelmekte olduklarını ve %34.4 oranında haftada bir meydana geldiklerini belirtmişlerdir. İnternette yayınlanan reklamlar ile meydana ve yakın çevresindeki aktivitelerden haberdar olunması meydana gelişini etkilemektedir.

Ankete katılan kişilerin %37.3'ü meydanı eğlence bölgesi, %29.8'i alışveriş yeri olarak algılamakta, %27.7'si ulaşım terminali olarak kabul etmektedir.

Anketin ikinci aşaması Taksim Meydanı etki alanı içerisinde olan, İnternet bağlantısının bulunduğu ve herkesin İnternet kullandığı iki binada yapılmıştır. Anketten elde edilen sonuçlarda meydana %33 oranında hergün gidildiği, %36.2 oranında haftada iki gün, %13 oranında ayda bir gidildiği belirlenmiştir. Meydana gidenlerin %33.7'si eğlence amaçlı, %29.7'si kültürel, %12.5'i banka işlemleri için meydana gittiklerini belirtmişlerdir.

Ankete katılanlardan %19'u kültürel aktiviteleri, %13'ü banka işlemlerini, %10'u alışverişlerini, %9.5'u eğlence faaliyetlerini meydana gitmeden İnternet ile yapmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç

İnternet olanaklarının kullanımı kişilerin günlük hareketlerini genelde azaltmakta, ağ üzerinden işlemleri yapmak eşyaları ve insanları hareket ettirmekten daha hızlı ve verimli olmaktadır.

Hızlı ve verimli ulaşım, elektronik kolaylıklarla birbirine bağlanmış çok merkezli şehirlere dair umut verici bir strateji, daha az mekanik araç kullanımı, daha fazla yaya hareketlerinin yapılmasıdır. Şehir sakinleri ve hizmetler ara-

sında bağlantılar, elektronik ağ imkanına bağlı olacaktır; kişilerin kent mekanında buldukları konumun önemi azalacaktır.

Şehir meydanlarının merkeziliğinin kaybolması ve net yoluyla faaliyetlerin uygun şekilde dağıtılmasıyla, nerede olursanız olun, talebiniz karşılanacaktır. Bu imkan geleceğin şehrinin şehir tasarımı için yeni stratejiler üretmenin yolunu açmaktadır. Şehir artık tek parça olmayacak, hızlı ve verimli ulaşım alt yapısı ve elektronik kolaylıklar sayesinde birbirine bağlanmış, kendi içinde bağımsız parçalardan oluşacaktır. Bu şehir fragmanları kendileri içerikli ve merkezileşme bağından tümüyle bağımsız olacaktır.

Gerçekteki bu durum anket sonuçlarından da anlaşılmaktadır; araştırmada örnek alan olarak seçilen Taksim Meydanı'nda görüşülen kişiler işleri yahut okulları orada konumlandığı için şehir merkezinde bulduklarını ifade etmişlerdir. Elektronik ağ ile dağıtılan ürünler ve hizmetler daha düşük maliyetlerle ve daha kısa sürede elde edilmektedir. Bu yüzden kişilerin meydana gelme zorunlulukları ortadan kalkmaktadır.

Sanal ortama geçirilen işlevler eski kent merkezlerinin temel fiziksel elemanlarına gereksinimleri de azaltmaktadır. Banka ve posta hizmetlerinin sanal ortama geçmesi sonucu zamanla banka şubelerinin ve postahanelerin meydanlardan kaybolması beklenebilir. Büyük binaların içlerinde yapılan işlemler ATM makineleri ile yapılabilmektedir. Taksim Meydanı'nda elektronik ev bankacılığı sistemi gibi, sanal ortamdaki bir kolaylık, şube bankacılığı gibi fiziksel olanın yerini almakta, artık çok fazla fiziksel binaya ihtiyaç kalmamaktadır.

Bir diğer örnek konser biletleri için olan uygulamadır. Daha önceleri konser bileti satın almak için uzun süre kuyrukta beklemek gerekirken, artık işlemlerin İnternet üzerinden yapıldığı meydana gözlenmiş ve aynı zamanda anket sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Kültürel merkez devam etse de, ticari işlemin ağ üzerinden yapılma tercihi artmaktadır.

Bir yandan kentliler kendi küçük çevrelerinde yaşama olanağını elde ederken diğer yandan ağ sayesinde haberler, reklamlar bütün kente hatta dünyaya gönderilebilmektedir. Büyük kitlelere gönderilen haberlerin sonucu örgütlenmeler yapılabilmekte ve büyük kitleler hızla medyalarında toplanabilmektedirler. Bu da meydanların sanal ortamda erişilebilirliğinin arttığını ifade etmektedir. Kitlemel toplanmalar için meydanların kullanılacağı bilinci, bu mekanların düzenlemelerini etkileyecek önemli bir diğer görüş olarak kabul edilebilir.

Kaynaklar

- Banerjee, T., (2001). The Future of Public Space; Beyond Invented Streets and Reinvented Places, *Journal of The American Planning Association*, **67**, 9.
- Carr, S., (1992). *Public Space*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Committee on The Internet in The Evolving Information Infrastructure, (2001). *The Internet*

Coming of Age, National Academy Press, Washington DC.

- Gibbs, M., Smith, R, J., (1994). *Navigating The Internet*, Sams, Indianapolis.
- Golob, T, F., Regan, A, C., (2000). Impact of Information Technology on Personal Travel and Commercial Vehicle Operations: Research Challenges and Opportunities, *Transportation Research-Part C: (Emerging Technology)*, University of California, Irvine.
- Haag, S., Keen, P., (1996). *Information Technology: Tomorrow's Advantage Today*, Mc Graw Hill Co.Inc, New York.
- Irwin, A., Ervin, H, Z., (1989). *Public Places and Spaces*, Plenum Press, New York.
- Mitchell, J, W., (2000). *E-Topia, Urban Life, Jim-But not as We Know It*, Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge, MA.
- PTT İstatistikleri, (2000). PT Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

www.bilkent.edu.tr

www.bddk.org.tr

web2.infotrac.galegroup.com/itw/